

“İstanbul’un 100 Grafik Tasarımcısı ve İllüstratörü” Diye Bir Kitap

Yurdaer Altıntaş ■ “İstanbul’un Yüzleri Serisi”nin bir bileşeni olarak yayımlanan *İstanbul’un 100 Grafik Tasarımcısı ve İllüstratörü* başlıklı kitap, sunulan projeye kuşkusuz iyi niyetle yaklaşan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları tarafından gerçekleştirilmiş. Ancak, bu iyi niyetli yaklaşımın karşılığı böyle bir kitap olmamalıydı. Ben dahil birçok tasarımcı arkadaş tarafından kitabı hazırlayacak kişilere eksik ve yanlış bir iş yapmaktansa hiç yapmamanın daha doğru olacağı uyarısında bulunuldu. Böyle bir yayın olanağını kaçırmamak ve sanırım, projenin yapımını üstlenenlerin ticari endişesi sonucu, kitap aceleyle getirildi ve anlaşılan o ki, “olsun da nasıl olursa olsun”cu bir yaklaşımla yaptığımız öneri ve uyarılar dikkate alınmadı.

Türkiye’de grafik tasarımın geçmişine ilgili bugüne kadarki veriler genellikle eksik olduğu gibi, birçok yanlış da kapsıyor. Örneğin, internette bir araştırma yapıldığında şöyle bir bilgiyle karşılaşabiliyor: “1930-1945 arası Mesut Manioğlu, Selçuk Önal, Vedat Sargın, Rauf Alazan, Atilla Bayraktar vb. kişiler eser ürettiler.” Oysa bırakın 1930-1945 arasını, 1945 yılında bile bu kişilerin en yaşlısı 20-22, en genci ise 10 yaşındadır. En azından benzer nedenlerin çokluğu nedeniyle, çok iyi bir araştırmaya gereksinim olduğu ortadadır. Ancak iyi bir araştırma öncelikle zaman işidir, kısa süreli çalışmalar daima içinde

yanlışları barındıracaktır, ama daha da önemlisi ciddiyet, uzmanlık ve özen ister.

Kitabı hazırlayan ilgililere, birçok nedenin yanı sıra, kısa sürede bir kitap hazırlanmasını doğru bulmadığımı, “resimlemecilerin” ise bu kitaba sadece yamama olacağını, oysa onların kendilerine özgü yayınları, dernekleri bulunduğunu, hatta yurtdışındaki bazı eğitim kurumlarında ayrı bölümlere sahip olduklarını yazmıştım. Kaldı ki, resimleme kendi içindeki farklılıkları nedeniyle birçok dalı kapsar. Yazımda geniş bir yelpazeye sahip resimlemecilerin ayrı bir kitabı olması gerektiğini vurgulamıştım. Ayrıca kitapta gençlere yer verilmemesini de eleştirmiş ve böyle bir kitabın hazırlanmasının daha geniş bir zamana yayılarak ileriye alınmasını, aksi takdirde, oluşturulması düşünülen biçimiyle kitapta yer almak istemediğimi eklemiştim. Sonunda korktuğum başıma geldi ve ortaya yanlış bir iş çıktı. Kitap bu haliyle, içi doldurulduktan sonra kapılarını kapatıp, “Yerimiz kalmadı!” diyerek çekip giden belediye otobüsünü andırıyor.

İşçilik, zanaat, teknik gibi becerilere sahip olmak ve bu doğrultuda usta olmak, tasarımcı olmak demek değildir. Sanırım, kitabı hazırlayanların kendilerine, “Grafik tasarım nedir, kim grafik tasarımcıdır?” sorularını sormaları gerekiyor. Kitabın adıyla içinde yer alanlar bakımından da bir zorlama söz konusu. Giriş yazısında yer alan, “100 rakamının sınırlılığı nedeniyle istediğimiz halde kitaba alamadıklarımız da oldu (...)” ifadesi eksik ve yanlış bir iş yapıldığının itirafıdır. Bu eksiklikleri giderecek başka çözümlerle de bir kitap tasarlanabilirdi; nitekim, benzer niteliklere sahip birçok kitap örneğini bulmak olasıdır. Fakat bu kitabın başlığının altında en

azından hangi tarihler arasında kapsadığının belirtilmesi gerekirdi.

Biraz ayrıntıya girildiğinde, maalesef, kitapta birçok yanlışlık ve tutarsızlık göze çarpmakta. Bazı özgeçmişlerde kişilerin Akademi mezunu ya da DGSA’da okudukları bilgileri veriliyor olmasına karşın, mezun oldukları dal belirtilmemiş; oysa, bunlar bilinmeyen şeyler değil. Kimi yerde bu bilgilerin verilir, kimi yerde verilmemesi, hele hele bilindiği halde verilmemesi ciddi bir tutum olmasa gerek. Örneğin, Etem Çalışkan’ın özgeçmişinde, “(...) Akademinin Afiş Atölyesi öğrencilerinin arasına girerek (...)” denilirken, bir satır sonra, “1953 yılında afiş bölümünde öğrenciyken (...)” denmekte. Oysa, biraz araştırılırdı nerede okuduğu hakkında karara varılabilirdi. Kaldı ki, Akademi’de hiçbir zaman Afiş Bölümü olmadı. Bu örnek benzer yanlışlardan sadece birisi.

Maalesef, kaynak sağlama iddiasındaki bu kitapta çok sayıda tutarsızlık örneği bulmak mümkün. Bedri Koraman için, “Geçmişin sayfalarında resimlemelerine attığı ‘Bedri’ imzasını bulmak, ortalama bir sabahın raflarını karıştırmak kadar kolay,” (s. 110); “Faruk Geç, daha yaşarken ansiklopedilere girmiş”tir (s. 128); Aydın Ülken için, “(...) hem çalışmalarıyla hem de özel hayatıyla fark yaratmıştır,” (s. 172) denebiliyor. İsa Çelik için, “(...) Ansiklopedisi’ne giren tasarımcılardan biri oldu. Kitapta yer alan diğer tasarımcılar (...)” (s. 178) denirken kastedilenin kitap mı, ansiklopedi mi olduğu anlaşılıyor. Uğurcan Yüce hakkında şöyle deniyor: “Türkiye’yi temsil etmek amacıyla Almanya’nın Köln şehrine yerleşti (...)” (s.198). Türkiye’yi temsil etmesi için acaba kim görevlendirdi? Sayfa 224’te “(Necati) Abacı, iyi bir de grafik tasarımcıydı,” yargısı

veriliyor. Herhalde yetkili birileri araştırma sonucu hükmünü vermiş olmalı. “Gülizar Çepoğlu’nun tasarım çalışmaları, doğduğu ve büyüdüğü İstanbul kentinin ve İstanbul Boğazı’nın etkilerini yansıtır,” (s. 226). Gene yetkili bir eleştirmenin yorumu olsa gerek. Gülizar’ın işlerine bir kez daha bakmalı.

Kitapta benzer birçok cümle var ve sanırım böyle tanımlara verilen ad “laf ebeliği” olsa gerek. Gevher Bozkurt için, “1958’de evlendi,” (s. 96) bilgisi veriliyor. Ama acaba hangi evliliğinin tarihi? Çünkü Gevher Bey üç kere evlendi. Ayrıca, üçüncü eşi olduğunu bilmeyenler Nil Bozkurt’un çocuk yaşta evlendiğini sanabilirler, oysa Nil de, kızları da hayatta; bilgi almak mümkün. Ayhan Erer, “(...) DGSA öğrencileri arasında yer aldı,” (s. 118). Aldı da, ne oldu belli değil. Ayhan’la sanırım 1952 ya da 1953 yılında okulda beraberdik, dışarıdaki işleri nedeniyle devamsızdı; çok kısa bir süre sonra da Akademi’yi bıraktı ve bildiğim kadarıyla kaydı silindi. Çetin A. Özkırım, “(...) DGSA Afiş Atölyesi yüksek kısımdan mezun oldu,” (s. 120). Kitap o kadar yanlışlarla dolu ki, bu bilgiye kuşkuyla yaklaşıyorum, çünkü Çetin ve Ayhan Erer arkadaşları ve Akademi’ye birlikte girdiler. Çetin de Ayhan’la birlikte Akademi’yi bıraktı ve kaydı silindi. Demek ki mezun olma konusunu iyice araştırmak gerek. Sayfa 132’de şöyle bir ifade var: “DGSA Afiş Atölyesi mezunu Mengü Ertel (...)”. Bana sorulduğunda, Mengü’nün Afiş Atölyesi değil, İç Mimarlık mezunu olduğunu söylemiştim. Ya bana inanılmadı ya da not alınmadı; oysa, okuldaki dönem arkadaşları hayatta. Onlardan bilgi alınabilirdi. R. Metin Edremit, “(...) 1969-1975 yılları arasında mezun olduğu okulda dersler verdi; birçok tasarımcının yetişmesinde rol

oyladı," (s. 154). Halbuki, Metin Edremit kısa bir süre asistanlık yaptı; bu nedenle birçok tasarımcının yetişmesinde rol oynaması olanak dışı. "Ahmet Güler yüz, 1950'lerden itibaren grafik tasarım dünyasının önemli tasarımcıları arasında yer almıştır," (s. 156). İlgili metinde belirtildiğine göre, 1957-1962 yılları arasında öğrenci olan biri nasıl oluyor da 1950'lerden itibaren önemli tasarımcı oluyor? Cemalettin Mutver için, "1984 yılında 'yılım en başarılı grafik tasarımcısı' seçildi," (s. 176) denilmiş. Acaba kim seçti? "(...) 1982-1986 yılları arasında UESYO ve IDGSA Grafik Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak dört yıl proje dersi verdi," diye eklenmiş. Bildiğim kadarıyla UESYO 1982 yılında kapatıldı. Ali Akdamar'ın ise grafik tasarım ile ilgili çalışmaları olmasa gerek; çünkü sayfa 203'te başka tasarımcıların resimlemeleriyle temsil ediliyor.

Giriş yazısından: "(...) Üniversitelerimizin hiçbirinde Türk Grafik Tasarım Tarihi dersi ciddi olarak okutulmamaktadır". Bu veriye göre, örneğin, MSGSÜ'de bu dersi veren Prof. Dilek Bektaş gereğini yerine getirmiyor olmalı. Bir yerden alıntı yapılırken, o konuda başka kaynak ve görüşler var mı diye araştırma yapılır, karşıt görüş varsa, iki görüşe de yer verilir; gerektiğinde yazarın yaklaşımı da eklenir. Başka alıntı bulunamamış olabilir; ancak, tüm üniversiteler ve varsa bu dersi veren eğitimciler ve dersin nasıl verildiği araştırıldı mı acaba? Ya da yedi yıldır bu dersi veren Prof. Dilek Bektaş'ın görüşü alındı mı? Eğer ciddi bir araştırma yapmadan ve hiç düşünmeden bir yerlerden tek bir kişinin fikrine dayanan bir alıntı yapılıyorsa, bu insanları töhmet altında bırakmak demektir ve sorumsuz bir davranıştır. Muhtemelen ileride de birçok kişi buralardan alıntı yaparak kitabın bu ayıbını sürdürecektir.

Yine giriş yazısından bir başka alıntı: "100 rakamının sınırlılığı nedeniyle istediğimiz halde kitaba alamadıklarımız da oldu (...)". Sadece bir rakama dayanarak mesleğin önemli birçok kişisi dışarıda bırakılabilir mi? Kitapta yer almak istemeyenler ve kitaba alınamayanlar acaba kimler? Keşke bu isimlere kitapta yer verilseydi. Merak ediyorum, Mesut Kayalar, Murat Egemen, Emrah Yücel, Yıldız Aydemir, Yeşim Demir, Joel Danon İmamoğlu ve daha birçok kişi hangi ayrıma giriyor? Bülent Erkmen, Emre Senan, Mehmet Ali Türkmen, Haluk Tuncay, Esen Karol, Serdar Benli, Uğurcan Ataoglu gibi daha birçok kişiyi kitapta bulamayanlara ne denecek? Bir açıklaması olması gerekmez mi? Ayrıca GMK'nın (Grafikerler Meslek Kuruluşu) kurucu üyeleri Zeynep Karafakioğlu, Selahattin Sönmez, Burhan Taştan ve hele hele 1988'de kaybettiğimiz Necati Balaban gibi isimleri en azından bu uğraşları nedeniyle değerlendirmek gerekmez miydi? Bu kadar kadir bilmezlik olur mu? Aynı ekipten kitabın yayın danışmanı İlhan Bilge neden yok? Bir tevazu örneği mi, yoksa kitabın tutarsızlığını fark edip kitapta yer almak istemedi mi? Rauf Alazan gibi yaşamlarının büyük kısmını yurtdışında geçirenlerden Dündar Ünal, Faruk Ulay, Ayşegül Ulay, Zafer Baran gibi isimler belli ki araştırılmamış. 1978'de kaybettiğimiz, Grafika Maya'nın yaratıcı bölüm yöneticisi Baydur Pekiner anlaşılan bilinmiyor ve bir vefasızlık örneği olarak rahmetli Ateş Aydemir, Şahin Kaygun akla gelip araştırılmıyor. İyi ki, sorumlu kişilere yazdığım yazıda bazı isimlere değindim de, kitaba alındılar.

Giriş yazısından bir alıntı daha: "(...) Türkiye'de Afiş yani Grafik Tasarım sergisi açanların varlığını belirlemiş olduk,". Böyle bir yaklaşımla belirlenmiş

olanların doğruluğuna inanmak oldukça zor. Çünkü "grafik tasarım" mesleğin genel adıdır ve kendi içinde birçok dalı kapsar. Bu dallardan en azından bir kısmını kapsayan sergilere grafik tasarım sergisi denir. "Afiş yani Grafik Tasarım sergisi" denemez. Sergi grafik tasarımın içindeki dallardan birini kapsıyorsa, kapsadığı dala göre ona afiş sergisi, kitap kapakları sergisi, logotype sergisi, kitap tasarımı sergisi denir. Grafik tasarım sergisi ile afiş sergisinin ayırdına varamamış birinin eğitimde görevli olması hayli düşündürücü. Kaldı ki, dünyadaki sergi adlarına bakıldığında, örneğin, Polonya'daki bienal neden Varşova Afiş Bienali'dir de, Çek Cumhuriyeti'ndeki Brno Grafik Tasarım Bienali'dir acaba? Bizim ismimiz farklı olsun merakı olmasa gerek.

Gene giriş yazısında bazı kişilere ulaşılamadığı ve onlarla ilgili bilgi bulunamadığı belirtiliyor ve verilen isimler arasında Attila Bayraktar'ın da adı anılıyor. (Atilla değil; her yerde böyle geçiyor, ama doğrusu Attila.) Namık Bayık'ın özgeçmişinde Attila Bayraktar'ın önemli tasarımcı olduğu vurgulanıyor (s. 102). Nasıl oluyor da hakkında hiçbir bilgiye sahip olunmayan bir kişi önemli tasarımcı oluyor? Nasıl oluyor da kendisi ile ilgili bilgiye ulaşılamıyor? Attila Akademi'ye birlikte girdiğim, birlikte mezun olduğum en yakın arkadaşım. Daha öğrenciyken okulda ödev olarak yaptığı afişlerle 1957 yılında bir afiş sergisi açmıştı. 1958'de Paris'e giderek grafik tasarımı tamamen terk edip resme yöneldi. Önemli tasarımcı olarak nitelenen kişi neredeyse mezun olur olmaz grafik tasarımı bırakmıştır. Ne yazık ki, kendisini 2007 yılında kaybettik. Belli ki kendisi ile ilgili olarak ben dahil kimselere sorulmamış ve internete girip bir araştırma bile yapılmamış. Hepsi doğru olmasa da, onun

hakkında daha geniş bilgiyle resim ve karikatür örnekleri internette var.

Bu kitaba nasıl güvenilecek? Önceki yayınlardaki yanlışları elli yıldır düzeltmedik, şimdi bir elli yıl daha uğraşmak gerekecek. Birçok kimse bu kitaptan alıntı yaparak içindeki yanlışları barındıran yazılar yazacak, tezler hazırlayacak. Kitapla ilgili kişiler bu sorumluluğu nasıl taşıyacaklar? Giriş yazısında "(...) araştırmamızın benzer çalışmalara kaynak sağlayacak nitelikte olmasını istedik," deniliyor. Birçok yanlış ve eksikle dolu bu çorba gibi yayını mı kaynak oluşturacak? "Grafik tasarım tarihi kitaplarına zemin hazırlayacak işler" bunlar mı?

Merak ediyorum, kitaba katılmayı kabul etmeyenler katılsaydı, kitaptan kimler çıkarılacaktı? O zaman da 1961 doğumlularla değil, 1941 doğumlularla mı bitirilecekti?

Kitabın tasarımı ya da resim altlarının okunma zorluğu gibi konulara girmek istemesem de, böyle bir kitap tasarımının konusu grafik tasarım olan bir kitaba hiç yakışmadığını belirtmeliyim. Ancak, hak yemek istemiyorum; alfabetik dizini olmayan kitapta doğum tarihlerine göre sıralanmış kişiler "İçerik" sayfasında da böyle sıralandıklarından, bir kişiyi bulabilmek için yaşını tahmin etmeye çalışarak beyin jimnastiğine olanak vermesi ve kişiye ulaşabilmek için sayfalar arasında dolaşarak hep kitapla uğraşılmasını sağlaması son derece olumlu bir buluş! Hele kitabın sırtındaki "İSTANBUL'UN 100 G. TASARIMCISI VE İLLÜSTRATÖRÜ" yazısındaki "G."nin çok yönlü anlamlarına hayran kaldım!

Çorbaya dönmüş bu kitapta tuzu olanları kutluyorum. ■